

עניית אמן שלא במקום המברך

[א]

תפילה בעיר מלא ע"ז

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה' הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי לה' הארץ: (שמות ט, כט)

תפילה במקום ע"ז

פרש"י אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים. ומה"ט דן התרוה"ד (סימן ו) במי שהוא בדרך בזמן תפלת המנחה, והוא קרוב למלון בעיר שכולה נכרים, שיוכל להגיע שם בעוד היום גדול, האם עדיף שימתין להתפלל עד שיבא למלון, או יתפלל בשדה כגון שיוכל להסתלק מן הדרך.

ופסק שאם יוכל להסתלק מן הדרכים באופן שלא יבאו עוברי דרכים ויפסיקוהו, שפיר טפי להתפלל בדרך, ממה שיתפלל במלון, בעיר שכלו נכרים מפני שבעיר, הרבה גלולים ובתי טומאה יש בה, וכמעט שאין מלון שהוא בית נכרי, שלא תמצא בה הרבה גלולים, מציורים או חקוקים בכותל, גם לפעמים תועבות ופסילים. ודרשו רבותינו "כצאתי את העיר" שלא רצה להתפלל בתוך כרך מצרים, לפי שהיתה מלאה גלולים. אמנם, אם אין בירור שלא יפסיקוהו עוברי דרכים בשדה, וגם שאפשר לו למצא חדר או קרן זווית במלון, שיוכל להתפלל שם בלב פנוי, ולא יבלבלוהו בני הבית, בדרך זה שפיר טפי, להתפלל במלון. ואף כי האידנא, כל תפלות שלנו הן בעיירות המליאות תועבות וגלולים.

מ"ש מכת ברד

והקשו המפרשים למה דווקא כאן במכות ברד נתעורר הבעיא של תפילה בעיר שיש בו ע"ז, וכתב הרמב"ן כי בעבור שהיה פרעה מבקש עתה שיסור הברד מיד, הוצרך משה לפרש לו כי יצטרך לצאת את העיר, ואחרי כן יפרוש כפיו אל ה' ויסור בתפלתו.

ובדעת זקנים מבעלי התוספות תירץ לפי שעל מכת הברד כתיב (שמות פרק ט, כ) הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים, ונתמלאה כל העיר באותה שעה ע"ז שהיו עובדים לבהמות, ולכך יצא מן העיר.

נילוס

ראיתי דבר נחמד בספר חבצלת השרון, עי"ש שהק' למה גם לפני מכת ברד לא היה בעיא להתפלל בעיר הרי המצרים עבדו לנילוס א"כ אסור היה להתפלל שם. והיה אפשר לומר שהנילוס לא היה עובר בעיר, אבל א"כ יותר קשה איך התפלל חוץ לעיר. עי"ש שתי' על פי מה שיוצא מרש"י (חולין מ, א) לחלק בין משתחוה לבהמה למשתחוה למחומר לקרקע, שאע"פ ששניהם אינם נאסרים כדין "נעבד", אבל על הבהמה חל "שם" ע"ז לענין שמה שנשחט אח"כ להבהמה נאסר, משא"כ בקרקע שלא חל כלל, והשוחט לשם הרים שנעבדו אינו נאסר. וז"ל רש"י ובעלי חיים אע"ג דלא מיתסרי משום עבודת כוכבים כדקיימא לן בתמורה (דף כט) מדאסר רחמנא נעבד לגבוה מכלל דלהדיוט שרי,

מיהו "אלהות" מקרו כדכתיב (שמות ח) הן נזבח את תועבת מצרים. ולפי"ז מובן שהבהמות הם "תועבה" ומעכב התפלה, משא"כ הנילוס דהוי מחובר לקרקע.

ביטול ע"ז

בספר פרדס יוסף מביא בשם ספר ברוך שאמר, שדווקא במכת ברד לחץ פרעה על משה שיתפלל בתוך העיר, משום דבמכת ברד אמר פרעה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, א"כ כבר ביטל הע"ז, א"כ יכול הוא להתפלל תוך העיר. וענה לו משה, "טרם תיראון", ופרש"י עדיין לא תיראון, ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלוקלכם. היינו שלא ביטלו הע"ז אלא מיראה, וכבר פסק הרמ"א (יו"ד קמו, ז) שאע"פ שי"א שאם בטל ע"ז באמירה בעלמא הוי ביטול, אבל אם בטלה מכח אונס, אינה מבוטלת עד שיעשה מעשה בגופה, ולכן אפילו אחרי מכת ברד עדיין משה היה חייב לצאת מן העיר מחמת הע"ז.

ע"ז של ישראל

הפרד"י עצמו רצה לתרץ שבעיר היו גם ע"ז של ישראל, שהרי כתיב "משכו וקחו" ואמרו חז"ל משכו מע"ז, וע"ז של ישראל לא מועיל ביטול. אבל דחה את זה שהרי הישראלים היו משועבדים לפרעה, ומה שקנה עבד קנה רבו, א"כ שוב יועיל ביטול. וכן מבואר במהרש"א (גיטין נז, א) שגם בעכו"ם שקנה יהודי קיים הדין של כל מה שקנה עבד קנה רבו. אלא דיש להעיר באיזה דרך קנו הישראלים, האם גוי שתפס יהודי קנאו בתור עבד, ותינח במלחמה יש מושג של כיבוש מלחמה.

[ב]

עניית אמן על ברכה ששמע ברדיו או טלפון

עי"ש (בפרד"י) שמביא מירחון "אור תורה" שמסתפק האם לענות אמן על ברכה ששמע ברדיו, וכ' הפרד"י שלכאורה זה דין מפורש בשו"ע (או"ח נה, כ), היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות, וי"א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או ע"ז. א"כ בשמע ברכה ברדיו, הרי חייב לחוש שיש טינוף בינו לתחנת הרדיו.

אמן או קדושה

אבל עדיין יש להסתפק דאולי לא מיירי אלא בעניית קדיש או קדושה משום שהם דברים שבקדושה, אבל לא באמן בעלמא. אבל יעוין ברמ"א (או"ח עט, א) שש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ, אפילו הוא לאחריו בכל הבית, צריך לשתוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן, ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה. וכתב המג"א (ס"ק ג) שממה שכתב "בתוך ד' אמות של הצואה", משמע דאם שום אדם אינו יושב בתוך ד"א של הצואה מותר להתפלל, ואע"פ שהצואה מפסקת ביניהם ובין הש"ץ, יכולים להחזיר פניהם. אבל כתב שבסי' נ"ה (סעיף כ) כתב הרמ"א שי"א דלא יענה אמן כשיש צואה מפסקת ביניהם, א"כ לדבריו אפילו אין צואה תוך ד"א אינו יכול לצאת. הרי לן עכ"פ מדברי המג"א שאין לחלק בין עניית אמן לעניית קדיש או ברכו.

להלכה

כתב המשנ"ב (ס"ק סב) מדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דדין זה לא פסיקא ליה, וכן משמע מהרמ"א (עט, א) דלא ס"ל כן וכמש"כ המג"א שם. ועי"ש שמביא לדברי הח"א שאמן יהא שמה

רבה וקדושה יענה דהוי רק פסוקים, אבל ברכו לא יענה. ולפי"ז לכאורה אמן יותר דומה לברכו, משום דג"כ לא הוי פסוקים בעלמא.

דבר שאין צריך עשרה

אבל כבר העיר חתני היקר הרב חננאל רוטנברג שליט"א על דברי הפרד"י שמשמע מהמשנ"ב (ס"ק סד) דדווקא בדבר שצריך עשרה יש בעיא של הפסק צואה, שכתב וז"ל אפילו הוא מרוחק ממנו (מהצואה) יותר מארבע אמות דבעלמא מותר ע"י החזרת פניו אם אינו מגיע לו הריח רע, והכא אינו מועיל, כיון שהוא מפסיק בין העשרה ובין זה שרוצה להצטרף עמהם, הוא מפסיק בין השכינה וגורם לשכינה שאינה שורה בכאן. משמע שכל הדין לא שייך אלא בדבר שצריך עשרה, והטעם שהע"ז או הטינוף מפסיק בינו לשכינה, אבל דבר שאינו צריך עשרה כמו בעניית אמן בעלמא, אין בעיא של טינוף או ע"ז.

קידוש

אבל הפרד"י מציין ג"כ למחצית השקל (סי' רע"ג, יג), דהנה בשו"ע (או"ח רעג, ו) כתוב שאם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו דשפיר הוי מקום סעוד, וכגון שנתכוין השומע לצאת, ומשמיע להוציא. וכתב על זה המחצית השקל שאם יש צואה או ע"ז בינו לבין המקדש אינו יכול לצאת, כמו שמצינו בסי' נ"ה שי"א שכה"ג השומע קדיש או קדושה אינו יכול לענות, ואיך נאמר שהשומע יצא הרי שומע כעונה. היינו דס"ל להמחצית השקל שהבעיא היא בהענייה, ואם שומע כעונה אז גם בקידוש יש "ענייה" ע"י השמיעה. ולפי"ז ה"ה לכאורה שאינו יכול לענות אמן על ברכה ששמע ברדיו.

והיה מקום לחלק בין היכא שרוצה לצאת ידי חובתו, שאז יש בעיא של הפסק בינו למי שמוציאו, להיכא שאינו רוצה לצאת ידי חובתו אלא עונה אמן בעלמא, דאז אולי אין לחשוש משום הצואה והע"ז, אבל מלשון המחצית השקל משמע שכל זמן שיש "ענייה" יש בעיא, א"כ בעניית כל אמן יהיה בעיא אם מפסיק צואה או ע"ז בינו להמברך.

צואה ברשות אחרת

הפרד"י מציין לדברי המנחת אלעזר (ח"ב סי' עב), ועי"ש שכתב שמותר לענות אמן על ברכה ששמע בטלפון, ואין בעיא שהצואה מפסיק, שהרי חוטי הטלפון הם למעלה גבוה יותר מעשרה טפחים, א"כ הוי ליה כצואה שהיא ברשות אחרת שמותר לקרות ק"ש או שאר דבר שבקדושה. ויש להעיר שאם הטעם משום הפסק בינו למברך, בפשטות תלוי בהפסק בקרקע, ומה איכפת לי שהקול עובר דרך למעלה מיעשרה.

דעת האג"מ

ועי' לקמן שהבאנו משו"ת אג"מ שכתב להדיא שאפשר לענות אמן על ברכה ששומעים דרך הטלפון, ולא דן כלל מצד שיש צואה בינו לבין המברך, וכל הדיון שלו אינו אלא אם יכול לצאת ידי חובתו, עי"ש.

עניית אמן כשיש הפסק בתים

הגרשז"א (מנחת שלמה ח"א סי' ט) דן על שמיעת ברכה ע"י טלפון, ומסיק שיש לשמיעה זו דין הנפת סודרים שהיתה באלכסנדריא של מצרים, דחשיב רק כיודע באיזו ברכה הש"צ עומד ולא יותר, וכיון שכן אין לענות כלל אמן על ברכה שהוא מחויב לצאת בה. וגם ברכה שאין השומע מחויב לצאת ידי חובתה, **אפשר דרק אם עומד בבית הכנסת או אפילו סמוך לו ושומע חזרת הש"ץ או שאר ברכות ע"י רם קול**, אז שפיר נגרר אחר הצבור ועונה אמן מידי דהוי אאלכסנדריה של מצרים, משא"כ כשעומד רחוק ושומע ע"י טלפון, אין לענות אמן על שום ברכה, ודינו כעונה אמן לבטלה, הואיל והוא שומע את הברכה רק ממברנה ולא מפי אדם.

אבל חתני היקר (הנ"ל) העיר מדברי שו"ע הרב (או"ח נה, כג), שכתב וז"ל וכל זה לענין צירוף או להוציא ידי חובתו, אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה, יכול לענות עמהם כל השומע קולם אפילו הוא בבית אחר לגמרי, **ואפילו כמה בתים מפסיקים ביניהם**, מפני שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. הרי לן להדיא שאין הבדל בין אם הוא בבית ליד או שיש הפסק של כמה בתים, ובאמת סברת הגרשז"א צ"ע דא"כ מה הגבול.

[ב]

יציאה ידי חובה

ע"י שמיעה ברמקול או דרך טלפון

מציאות הרמקול וטלפון

האחרונים דנים האם שייך לצאת ידי חובת הבדלה או שאר מצוות שבדיבור, ע"י טלפון או אפילו ע"י רמקול. עי' בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ט) שדן באריכות לבאר המציאות של הרמקול, שאינו שומע קול המקורי אלא שגלי הקול שנוצרו ע"י דיבורו נהפכים לזרם חשמל, וחוזרים להיות גלי קול, ולכן דן שפשוט שאי אפשר לצאת ידי חובתו בשמיעה ע"י רמקול, שהרי אינו שומע הקול של המקדש או המבדיל. וכמו שכל אחד מבין שאי אפשר לצאת ידי חובת קידוש ע"י שמיעה מקלטת, אע"פ שהגלי קול שלו נרשמו על הקלטת, והמכונה מייצר גלי קול מהם, אבל הואיל ואין זה קולו אינו יוצא ידי חובתו, ה"נ ברמקול. ועי"ש שכתב שהוא יודע שיש לחלק מ"גראמפון", דשאני התם שהקול אינו נוצר כלל עכשיו ברגע זה ע"י אדם, עם כל זה כתב שהביא דבר זה לדוגמא כדי להסביר בכך את כוונתו, מכיון שלאמיתו של דבר שווים הם, ואין שום סברא לחלק ביניהם, הואיל וגם בטלפון קול האדם חולף ונעלם ונהפך רק לזרם משתנה, ולדינא לא איכפת לן כלל בין אם ההפסק שבינתיים הוא זמן מרובה או מועט.

ראיה מדברי השו"ע

עוד כתב שם לדון מהדין של צואה וע"ז דהוי הפסק בין המוציא למי שרוצה לצאת, דהיינו טעמא משום דכיון שיש דבר המפסיק בין המברך והשומע בטל היחס שביניהם. וא"כ אף שנחלקו בזה גדולי האחרונים אי קיי"ל הכי לדינא או לא, מ"מ שאני התם שגם במקום המטונף שפיר נשמע הקול אלא ששם אסור לענות, משא"כ הכא שלגמרי נפסק ונעלם הקול, ונהפך רק לגלי זרם שאין אוזן אדם יכולה כלל לשומעם, מפני שבתוך החוט אינם כלל גלי קול כל זמן שאינם מתהפכים לבסוף ע"י מגנט וממברנה לגלי קול, בכה"ג שפיר מסתבר דלכו"ע בטל שפיר היחס שבין השומע ובין הקורא והתוקע.

עוד הביא שם מספר הלכות קטנות (ח"ב סי' רעו) שזן באלו שיושבין במערה וקורין את המגילה, ואחד שומע מרחוק הבת קול וכן בשופר אם יצא, ולא ששמע קול הברה אלא בת קול ברור. וכתב דכיון דבעינן שומע ומשמיע, ואותו בת קול שנעקר ונצטייר באויר ופורח, אין לו עוד קשר עם המשמיע ולא יצא. וכתב הגרשז"א זצ"ל שאף שלא זכיתי להבין כוונת הדברים, עכ"פ ק"ו הוא לנידון דידן דודאי לא יצא כלל ידי חובה.

הגדת עדות ע"י רמקול

עוד חידש שם שאפילו לענין עדות כיון שגזיה"כ הוא דבעינן דוקא "מפיהם", אפשר שאם שמעו ב"ד את העדות ע"י מכשיר כזה, שהופך בתחילה גלי הקול לגלי חשמל וחוזר תיכף ומהפך אותם שוב לגלי קול ע"י תנודות ממברנה, אף אם העד עומד ממש לפני הדיינים והם רואים אותו איך שהוא עומד ומדבר בפיו, דאפילו הכי אמרינן שהדיינים אינם שומעים כלל את העדות מפי עד, כי אם מפי ממברנה, ואע"ג דמה שאין שומעין עדות מפי מתורגמן הוא רק משום חשש שהוא משנה את דברי העדים, משא"כ הכא, שאני התם שהדיינים שומעים ממש את העדות מפי העדים, רק אינם מבינים, ולכן שפיר מהני מתורגמן.

מסקנת הגרשז"א

בסיכום כתב הגרשז"א זצ"ל שאין להשתמש בבהכ"נ לצרכי תפילה ברמקול, היות שהדבר הזה נחשב רק כהנפת סודרים שהיתה באלכסנדריה של מצרים לדעת היכן החזן עומד בתפלתו, אבל אי אפשר כלל לצאת בשמיעה זו בשום דבר שחייבים לשמוע מפי אדם.

ומוסיף שאף שיודע שרבים יתמהו על כך וכמו זר יהיה דבר זה בעיניהם, עם כל זאת האמת הוא כדברינו, וברור שזה מוזר רק לאלה שאינם יודעים כלל מה טיבם של המכשירים האלה, (וחושבים מחשבות הבל שחוטי הטלפון או גלי הרדיו מוליכים ממש את קול האדם, וכדי להוציא מלבם טעות זו הארכתי מאד בביאור הדברים), אבל לא ליודעים את האמת, כי בדברי בזה עם מביני מדע ויודעים בהלכה כולם הסכימו לי.

דעת החזון איש

בסוף מביא שנזדמן לו לדבר עם מרן בעל החזון"א זצ"ל, ואמר לו שלדעתו אין זה כ"כ פשוט, ויתכן דכיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר, וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים, "אפשר" דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע, וכמדומה לי שצריכים לומר לפי"ז דמה שאמרו בגמ' אם קול הברה שמע לא יצא, היינו מפני שקול הברה נשמע קצת לאחר קול האדם, משא"כ בטלפון ורמקול.

שיטת בעל האגרות משה

בשו"ת אגור"מ (או"ח ח"ד סי' צא) דן באשה הנמצאת בבית החולים האם היא יכולה לצאת ידי חובתה בשמיעת הבדלה בטלפון, וכתב שאם אי אפשר לה שתשמע הבדלה במקומה, ודאי יש לה לשמוע על הטלפון, שיותר נוטה שיוצאה בזה, כמו שכתב באגור"מ (או"ח ח"ב סימן ק"ח) גבי קריאת מגילה, וה"ה גבי הבדלה, משום דכל מצות דבור דבחול הוא כמגילה, לבד קריאת שמע וברכת המזון שצריך למחות באלו הרוצים לצאת במיקרופון, שלכן כיון שא"א לה לשמוע הבדלה בבית החולים צריכה לשמוע ע"י הטלפון. עוד כתב שם שצריך לענות אמן על ברכה ששומעין ע"י טלפון וע"י מיקרופון מספק.

מה שחילק בין מקרא מגילה והבדלה לק"ש וברה"מ, משמע שהוא משום חשש שיפעילו המיקרופון בשבת.

ובשו"ת אגרי"מ (סי' ק"ח) נשאל לגבי קריאת המגילה האם יוצא ע"י מיקרופון, וכתב שקשה לומר בזה הלכה ברורה כי לא נתברר כראוי איך נשמע ע"י זה, על ידי אנשים הראוי לסמוך עליהם. ולכן אין ראוי לקרא המגילה שישמעו ע"י המיקרופון.

קול הברה

ועי"ש שהשואל רצה לומר שאין יוצאין בו מטעם שהוא כמו ששומע מאינו בר חיובא, לפי מה שאומרים המומחים בטיבו של מיקרופון, שלא מוציא ממש הקול של האדם המדבר אלא הד הברה בעלמא, וכתב שם הגרמ"פ שלא דק בדבריו דאין שייך זה לקול הברה שבמשנה (ר"ה כז, א), שהרי הכא נשמע קול חזק ובריא, אך כוונתו היא שאומרים שנשמע קול אחר שנברא מקולו, ולכן שייך דמיונו לנשמע מלאו בר חיובא. אבל עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' עב) שכתב באמת שיש בעיא של שמיעת קול הברה בטלפון, ולכן אע"פ שכתב שאפשר לצאת ידי חובת קידוש והבדלה ע"י שמיעה בטלפון, מגילה אינה יוצא.

וכתב הגרמ"פ שמספקא ליה טובא אף אם נימא שהאמת כאמירת המומחים שלא נשמע קול האדם אלא קול אחר שנעשה מקולו, מטעם שכיון שעכ"פ רק כשהוא קורא נשמע הקול, יש להחשיב זה כשמיעת קולו ממש, דהרי כל זה שנשמע עושה קולו ממש. ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא, שאולי הוא ג"כ באופן זה שנברא איזה דבר באויר ומגיע לאזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע שהקול יש לו הלך עד האזן, וגם יש קצת שיהוי זמן בהלוכו, ומ"מ נחשב שהוא קול האדם, לכן אפשר שגם הקול שנעשה בהמיקרופון בעת שמדבר ששומעין אותו הוא נחשב קולו ממש, וכן הא יותר מסתבר.

אבל אף שנוטה להקל כתב שכיון שלא ברור להיתר והוא ענין חדש, ובכלל יש למחות כדי למונעם מלרדוף אחרי חדשות אחרות, שלהוטים בזה במדינות אלו.

שיטת הציץ אליעזר

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד כו, ב) ג"כ דן על שמיעה ברדיו ורמקול, וכתב שבפשטות אינו יוצא ידי חובתו מטעם שהקול ששומעים איננו הקול של הש"ץ, כי קול האדם נעלם וגלי האויר משתנים לזרמים חשמליים, וחוזר ונוצר מחדש גלי קול כאותם הזעזועים שנעשו בתחלה ע"י מיתרי קול האדם המדבר, וא"כ אע"פ שהקול הנשמע נוצר מיד בין רגע עם יציאת קול זה ע"י האדם, בכל זאת למעשה יש לדמותו כשומע קול התפילה מתוך תקליט של גראמופון, שבודאי הפשוט שא"א לצאת בכך ידי חובתו.

כבוד התפילה

ועי"ש בהרחבה, שעיקר טענתו נגד השימוש ברמקול הוא מיעוט כבוד שמים וריבוי כבוד עצמו של המדבר שיש בזה, כי כמעט בטוח הדבר שהקורא בתוכם אין בו עכ"פ באותה שעה הפחד לפני יושב תהלות ישראל, הנצרך בשעת אמירת התפלות והתהלות, איננו מתאר ואיננו יכול לכוון לתאר לפניו את ה"דע לפני מי אתה עומד", ו"השויתי ה' לנגדי תמיד", אין בו אז אף במדת מה מה"תפלה לעני

כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו", ומה"ממעקים קראתיך ה'". וכ"ש שאין בו אותה ההרגשה הנעלה של "בית אלקים נהלך ברגש", קדושת המקום ומורא מהשוכן בתוכו.

פולמוס נגד "חזנים"

פוק חזי ממשיך הצי"א, עד כמה שרבותינו הגאונים זעקו מרה נגד מספחת החזנות שהתחיל בזמנם להתפשט בקרב המוני בית ישראל, שאין בזה כוונה לשם שמים כי אם לשם זמרה ויפוי הקול. עיין בספר יערות דבש (ח"א דרוש י"ד וח"ב דרוש א') וכן בחיי אדם (כלל קל"ח סעי' ד'). ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' רה) כותב דברים חריפים נגד החזנים, וז"ל אפילו בימים הנוראים **כשמניח ידו על סנטרו וצועק בקול עורב, הצעקתו ישמע קל**, ומשיב בשם רבו שהיה אומר שהמלך זקן וכסיל הידוע בזקנותו ישיב לו על כסא של ג' רגלים, (א) **חזנים שיוליכו כל תפלות ישראל אל מחוץ למחנה כקדשים שנפסלו רח"ל**, (ב) שוחטים שיאכילו כל הקהלה נבלות וטרפות, (ג) סופרי סת"ם שיפסלו כל תפילין ומזוזות על ידם, ודי לו למלך זקן בזה עיין שם.

אנו רואים באיזה תקיפות ובאיזה זעקה נוראה יצאו גדולי הדור שלפנינו נגד השירה והזמרה שאיננה לשם שמים, ואיך נבוא להוסיף במו ידינו חטא על פשע לכבוש ח"ו את המלך בבית, בהמצאות חדשות להשמיע בבית ה' דברים שבקדושה ושבחובה על ידי הרדיו והרמקול, שבהרבה מובנים גרוע זה ביותר מחזנים שעומדים עכ"פ בביהכ"נ לפני ארון הקדש, וחופפת עליהם איזו אימתא דציבורא בפני שולחיהם העומדים לפנייהם בחצרות ה', והחזן פניו מוסבים אל פני הקדש מול שכינת אל, שכל זה מטיל עכ"פ איזה אימה שהיא על החזן, אימה של קדושה וגילה של רעדה, והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. משא"כ העומד לפני הרדיו והרמקול, שחובה עליו להצטמצם להשמיע היטב את קולו דרך בם וממילא בהכרח לצמצם גם את מחשבותיו כולם או רובם, ולו אפילו מקצתם, להשמיע בהם היטב את קולו, ונמצא שכל כמה שמחשבותיו נתונות לכך, באותה המדה מחסיר מנפשו ההרגשה והאימה שהנהו עומד לפני יושב תהלות ישראל בשליחות עם קודש.

מצד השומעים

עי"ש שגם מצד השומעים יש בעיא, כי הרי כוונת התפלה היא שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, כמש"כ הרמב"ם (תפלה ד, טז) וכל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה (רמב"ם שם הט"ו, ושו"ע או"ח סי' צ"ח). ועיין בחדושי רבנו חיים הלוי ז"ל על הרמב"ם, שצריך לחשוב כל הזמן שעומד בפני המלך. וכתב הצי"א שדבר פשוט הוא שפניית לב זאת מכל המחשבות, ולראות עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, צריך להיות גם כששומעים מפי הש"ץ דברי קדושה לצאת י"ח, ובשעה שמטין האוזן לשמוע לקול היוצא מהרדיו או אפילו מהרמקול, בלי ספק שאין הלב פנוי אז מכל המחשבות לראות את עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, כי אי אפשר לשני הפכים בנושא אחד.

על מה שחידש שגם בכל דבר שבקדושה יש חיוב של כוונת "עמידה לפני המלך", יש לדון טובא שבפשטות זה דין רק בשמונה עשרה, שכל כולו עמידה לפני המלך לבקש צרכיו, אבל מהכ"ת שלענין דבר שבקדושה יש ענין ש"עומד בפני המלך".

כבוד בית הכנסת

יתר על כן יש גם מקום דיון לאסור עצם הכנסת כלי מכשיר הרדיו ואולי גם הרמקול לבית הכנסת, שמוראו עלינו כמורא המקדש, ומכש"כ בשעת התפילה, ואיסורם נלמד ממה שאמרו חז"ל במגילה (כח, א) ונפסק ברמב"ם (תפילה יא, ה - ו - ז) וש"ע (או"ח סי' קנ"א) דבתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה וכו'. כי כמעט ולא יצויר שעם הכנסת מכשירים אלה לביהכ"נ, שלא יבואו על ידיהם לידי כל הנ"ל.

פלאפון

ונראה דכל שכן אלו שאינם מכבים הפלאפונים (טלפון סלולרי למיניהם) בכניסתם לבית הכנסת או בית המדרש, ומדברים בהם בשעת התפילה, ובשעה שאנשים לומדים שם ומפריעים להם, (ורוב הזמן השיחות שלהם על דברים בטלים ממש), אז חוץ מזה שמפריעים לאנשים, יש בזה גם משום מורא מקדש. ואפילו אם נחלוק על הצי"א לענין רמקול או רדיו, נראה שלכו"ע יש בדיבור בפלאפון משום בזיון ביהכ"נ.

[ד]

שימוש בשבת ברמקול ובטלפון

שימוש בטלפון בשבת

הראשון שמדבר על זה הוא בעל שו"ת בית יצחק (במפתחות ליו"ד ח"ב סי' לא), וכתב שאסור משום שצריך להכות בפעמון, וזה אסור משום השמעת קול, ואסור ג"כ משום שע"י סגירת זרם החשמל, נולד כח העלעקטרי (חשמל) וזה אסור משום מוליד, כמו שאסור להוליד ריח וכדומה.

איסור תחום בקול

ויעוין בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' לא) תשובה של הגר"ד אופנהיים שדן האם מותר לקדש הלבנה בשבת, ודן מצד איסור תחומין, אבל כתב וז"ל דגדולה מזו הוי לן לאשמעינן דאסור לאדם לדבר עם חבירו בשבת אם הוא עומד חוץ לתחום ממנו. ועיין בבכורות (נד, ב) מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה, וכמה היא בהמה רועה ששה עשר מיל וכו', מה"מ אמר רבה בר שילא דאמר קרא עוד תעבורנה הצאן ע"י מונה, וקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה, אמור מעתה הרואה את חבירו חוץ לתחום תוך ששה עשר מיל יהיה אסור לדבר עמו או ליתן לו שלום.

וביחוד ע"י כלים המיוחדים לדיבור, ומשמיעים קול על כמה וכמה מילין בריחוק מקום, דבר זה יהיה אסור לדבר עמו בשבת, ומעולם לא שמענו שום פוצה פה לפקפק בנדון זה. והיה אפשר ללמוד מכאן שאפשר לדבר בטלפון בשבת.

אבל כתב הבית יצחק שא"א להביא ראיה מכאן, שע"כ אין כוונת השב"י לטלפון שלנו, שהתשובה נכתבה בשנת תפ"ב, ואז לא ידעו כלל על הטלפון, וע"כ שכוונתו למכשיר אחר ששימושו אינו כרוך בחילול שבת.

השמעת קול

עוד טעם כתב הבית יצחק לאסור משום השמעת קול, וז"ל שכיון שאין קול המדבר נשמע רק ע"י ה"עמפאננס אפערעט". והאנפאננס אפערעט עושה ע"י העלעקטרישע שווינגונגען טאהנשווינגונגען בהעמבראן, וע"י זה הקול נשמע הוה ג"כ משמיע קול בהמכונה.

שימוש ברמקול בשבת

המנחת שלמה (הנ"ל) דן האם מותר להשתמש ברמקול בביהכ"נ בשבת, היכא שאינו רוצה לצאת על ידו ידי חובתו, אלא בשביל שישמעו שיעור תורה וכדומה. ובתחילה רצה לומר שאם השאיר אותו פתוח כל השבת, או שנדלק ע"י שעון שבת, שאז אין בעיא של סגירת מעגל חשמל, אולי אין בעיא.

אלא שיש לדון מטעם השמעת קול, וכתב שאף לפי המבואר (באות הקודם) שהמברנה עצמה חשובה כמשמעת קול, וממילא יש לדון שהמדבר בקרבת מיקרופון יחשב כמשמיע קול ע"י ממברנה, אבל כיון שכל זה נעשה ע"י הקול היוצא מפיו אף דהוי ליה ממש כחו, כמו מכבה נר ברוח פיו או מנפח בכלי זכוכית דחייב, וכן לענין נזיקין חמור שנער וסוס שצנף ושברו את הכלים חייבים לשלם, מ"מ לא מצינו איסור השמעת קול כי אם ע"י מעשה ולא בדבור גרידא, אף על פי שגורם בכך שגם הכלי ינגן בדיוק כמותו.

ומה שע"י דבורו הוא משנה את עוצמת הזרם להיות פעם חזק ופעם חלש האי נמי לאו כלום הוא. ורק אם מדבר לפני תקליט שקולט את הקול כתבו האחרונים דאסור משום דחשיב כעושה כלי בדיבור, משא"כ כאן אף על פי שע"י דבורו משנה גם את סגולת המגנט אפי"ה נראה דלאו כלום הוא.

מכשיר שמיעה

אבל הביא שלדברי הבית יצחק הנ"ל יש בדיבור בטלפון משום השמעת קול, א"כ ה"ה לשיטתו יהיה אסור לדבר ברמקול. אבל תמה עליו, שאם ננקוט כדבריו שאסור משום השמעת קול, נמצא שאסור לדבר בשבת עם אלה אשר אצלם כבדה משמוע ומשתמשים במכשיר שמיעה, כיון שהמדבר אליו מכיון להשמיע קול בשבת ע"י המכשיר, ויהא אסור לפי"ז לקרוא לאנשים כאלה לעלות לתורה בשבת ויו"ט מפני שהקורא בתורה ודאי מכיון להשמיע קול קריאתו לאזני העולה, ואף הוא עצמו כשמברך או קורא ק"ש בשבת צריך לכיון לא להשמיע את קולו לאזניו ע"י המכשיר, והוא פלאי.

אוושא מילתא

אבל עי"ש שאפילו אם נאמר שאין אסור של השמעת קול, אין להשתמש בשבת ברמקול או ברדיו אפילו אם הם ערוכים ומיועדים לכך מאתמול, דהא נקטינן שאסור ליתן חטים בערב שבת לתוך רחיים של מים כדי שיטחנו בשבת, ואף על גב שכתבו בתוס' (שבת יח, ב) דידעי כו"ע שהרחיים טוחנות מעצמם, וידעי נמי שהחטים הושמו שם מערב שבת, אפי"ה אסור מפני שמשמעת קול ואוושא מלתא, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת, ואיכא זלזול שבת בזה שהשומעים את קול הטחנה יאמרו שבשבת התחיל המלאכה. ואע"פ שיש בזה מחלוקת אבל כבר הכריע הרמ"א (סי' רנ"ב) כדעת רוב הראשונים שאסור, וגם כל גדולי האחרונים הסכימו לכך.

שעון המצלצל

ועי"ש עוד שהביא דברי מהר"י וייל (סי' ק"ל) שאסור להעמיד שעון שצלצל כל שעה משום דאושא מילתא, ואע"ג שלהלכה לא קיי"ל כהמהרי"ו ומותר להעמיד שעון מערב שבת, אע"פ שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כמבואר בשו"ע (סי' רנ"ב ושל"ח), היינו מפני שהכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו, וביום שהוא מקשקש ומשמיע אין מתקנין אותו, (דרכי משה סי' רנ"ב), משא"כ אם בדרך כלל לא היו רגילין לכוון את השעון בכל יום על יום שלאחריו, היה אסור להשאיר את השעון שיתקתק וישמיע קול בשבת, משום האי טעמא דאושא מילתא. ומה שמותר להדליק ולכבות את האור בשבת ע"י "שעון שבת", היינו משום דדוקא השמעת קול הוא דאושא מילתא ואסור, משא"כ כבוי והדלקה שרק נראין ולא נשמעין.

מסקנת המנחת שלמה

הגרשז"א מסיק שאף אם השאיר את הרמקול או את מקלט הרדיו פתוח מערב שבת או סידר פתיחתו בשבת ע"י שעון שבת אפ"ה כיון דאיכא השמעת קול דאושא מילתא טפי הרי זה אסור. ומיהו לענין רדיו בכה"ג שאין הקול נשמע בחוץ, והוא נמוך יותר מצלצול השעון יש להסתפק אי שרי או אסור. ואף אם יפרסם לרבים שהם פתוחים מאתמול או נפתחו ע"י שעון, מ"מ כמו שאסור להשאיר את הרחיים טוחנות, ולא מועיל כלל מה שיפרסם, או שבלא"ה ידוע שנתן את החיטים מאתמול, והיינו משום דבדרך כלל אין רגילין כלל ליתן חיטים מאתמול, ה"נ כאן כיון דסתמא דמילתא רגילין לפתוח ולסגור את הרדיו בשעת השימוש ולא מאתמול וכן ברמקול, וכיון דבכל פעם שפותח וסוגר הרי הוא מדליק ומכבה כמה מנורות שפיר מסתבר דאסור.